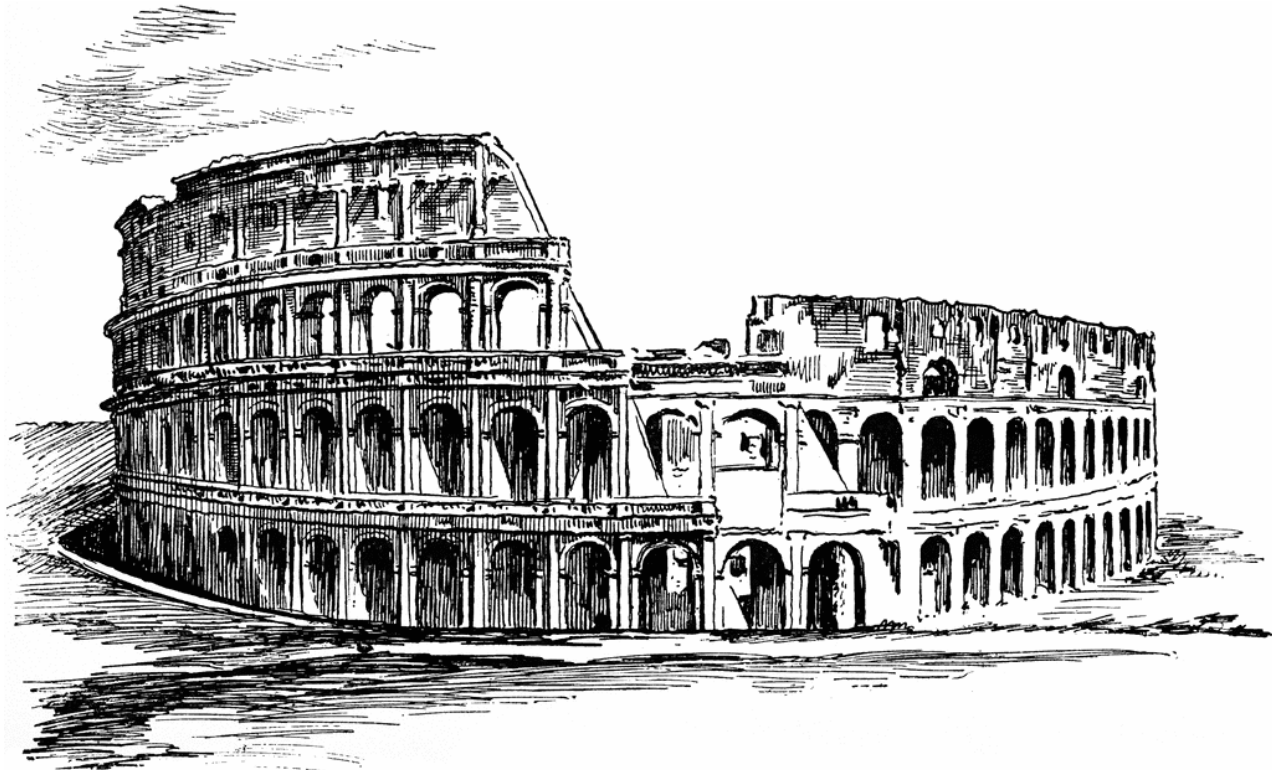

ІЄРАРХІЯ МЕДИКІВ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ. ДІАХРОНІЧНИЙ ПОГЛЯД

“Між розбійниками і лікарями різниця тільки одна – перші діють в горах, другі – в містах”.

(с) Галлен, давньоримський медик та хірург, II ст.

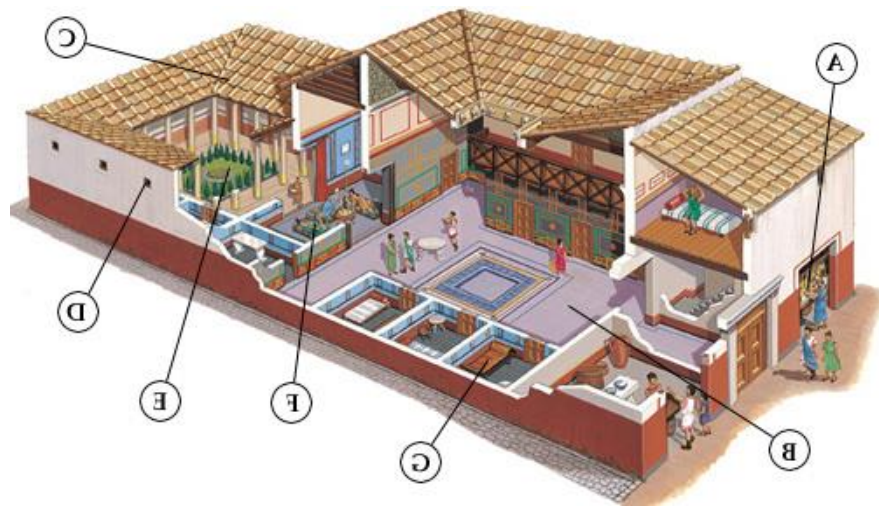
ПОЧАТКИ МЕДИЦИНИ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

У Римського народу упродовж багатьох століть не було хорошого підґрунтя для розвитку вільної медичної професії, яка могла б забезпечити лікарю цілком незалежне існування.

В цьому немає нічого дивного, якщо згадати, що Римський народ досить довго жив в первісній обстановці та не мав постійних і правильних відносин з Грецією та іншими більш культурно розвиненими державами.

Саме тому спочатку лікарське мистецтво у Стародавньому Римі зводиться до домашньої медицини

PATER FAMILIAS ВСІХ ВИЛІКУЄ

Хто ж тоді займався лікуванням потомків Ромула? З давніх часів було прийнято, що лікуванням у домі займався сам глава римської сім'ї "pater familias" – вільний римлянин, володар землі і рабів. Спеціальних лікарів у господарстві не утримували.

Pater familias, заінтересований в здорових робітниках, одночасно розпоряджався і ліками в своєму господарстві. Він повинен був знати не тільки, яквилікувати пошкоджене дерево чи знесилену вівцю, але й як надавати своїй сім'ї чи захворівшому працівнику медичну допомогу (при опіках, побутових травмах тощо).

Для цього pater families широко використовував такі засоби як сало, масло, чисту овечу шерсть, лікувальні трави і, обов'язково, молитви до богів сімейного вівтарю.

РАБИ-ЛІКАРІ ПРИВАТНИХ СІМЕЙ

Римські іноземні завоювання спричинили ввіз рабів у Вічне Місто. Деякі із таких рабів володіли знаннями більш обширними, ніж самі римляни, тому такі раби навчали своїх хазяїнів прийомам лікарського мистецтва, а також займалися лікуванням римської сім'ї

Такі раби-лікарі (servi medici), ясне діло, перебували на різних ступенях теоретичної та практичної підготовки і мали через це більшу або меншу цінність і значення

Крім свого основного обов'язку – сумлінно слідкувати за здоров'ям свого господина, servi medici займались ще й приготуванням отрут і любовних напитків, були експертами в суді, якщо доводилось обвинити ворога свого господина, відігравали роль катів, перерізаючи жили своїх жертв і заставляючи їх стікати кров'ю тощо

РАБИ-ЛІКАРІ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Набагато кращим було становище державних рабів-лікарів, яким доручалося слідкувати за здоров'ям рабів, що перебували на державній службі. Порівняно зі звичайними рабами, *servi medici publici* користувалися наступними перевагами:

Їм відводилися певні суспільні землі для проживання

Вони щорічно отримували з казни певне утримування

Їм було дозволено одягати спеціальний фартух

Вони мали можливість укласти щось на подобі законного шлюбу з вільними жінками

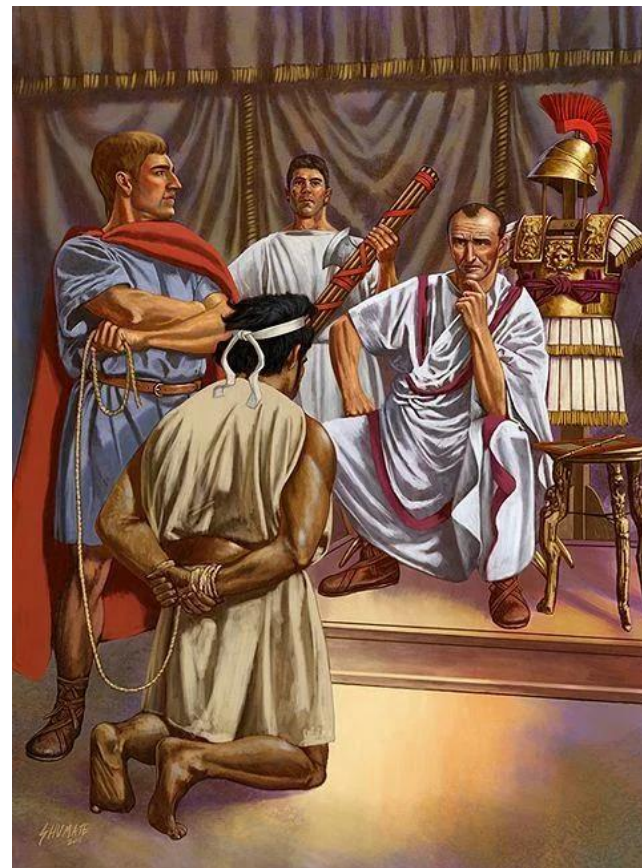

Могли розпоряджатися половиною свого спадку

ЛІКАРІ-ВІЛЬНОВІДПУЩЕНИКИ

Деякі з рабів-лікарів отримували свободу від своїх хазяїнів як подяку за вдале лікування чи просто через свою близькість до хазяїна. Після цього вони вже в якості лікарів-вільновідпущеників («*medici liberti*») користувалися вже деякою самостійністю, яка відкривала перед ними можливість лікарської практики і засоби для існування.

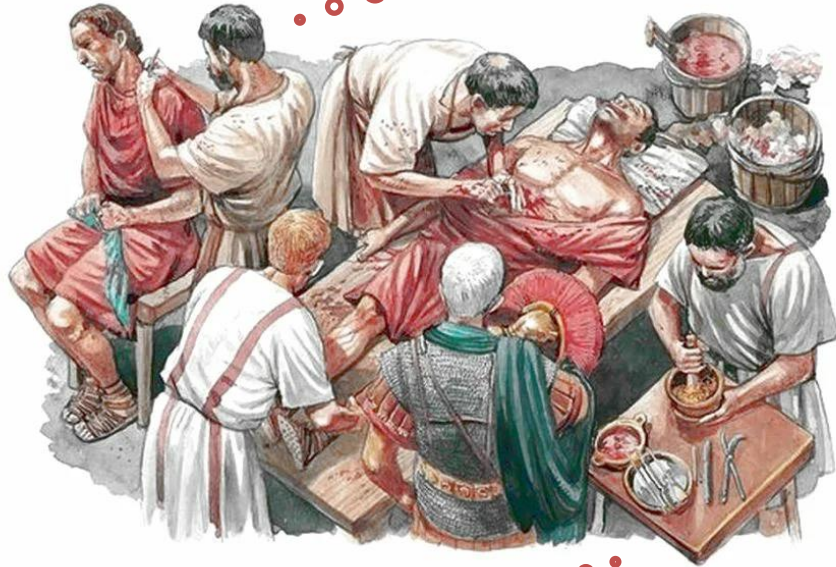
ЛІКАРІ-ВІЛЬНОВІДПУЩЕНИКИ

Лікар-вільновідпущеник був зобов'язаний безплатно лікувати свого колишнього хазяїна, його сім'ю, рабів і друзів і віддавати йому частину своїх доходів. Юридично лікарі-вільновідпущеники залишалися залежними від рабоволодільців і римське суспільство ще досить довго відносилося до них з певним презирством.

ЛІКАРІ-ІНОЗЕМЦІ

Ти теж з Греції?

Та ні, я з Єгипту

Першими лікарями вільної суспільної верстви, які закріпилися в Римі, стали іноземці. Першим таким лікарем вважається грецький лікар Архагат, що переселився в Рим із Пелопенесу.

Іноземні лікарі не зразу добилися поваги римлян. Навпаки, їхнє становище спочатку було непочесне та неприємне. Довіри до них не було ніякої.

Крім греків, необхідно також згадати і про єгипетських лікарів, які приїжджали в Рим спеціально для лікування тих чи інших епідемічних захворювань. Особливо вони славилися вдалим лікуванням шкірних захворювань.

А ЯК ЩОДО САМИХ РИМЛЯН?

Враховуючи те, що лікарським мистецтвом займалися верстви, які не заслуговували великої поваги у римлян: раби, вільновідпущеники, іноземці, то у самих римлян не виникало великого бажання пробувати себе у цій області. Разом з тим медична наука ніколи не викликала у римлян негативного відношення до себе.

Проте погляди на лікарів змінилися по мірі того, як суспільство зазнавало змін і внутрішньо самовдосконалювалось. Наступили навіть часи, коли представники лікарського прошарку були на верху суспільної ієрархії. Вже при Цицероні вчені професії виділялися в окрему групу і очолювала їх медицина.

Результатом цього було те, що і в самих Римлян почав породжуватися інтерес до лікарського мистецтва і час від часу у творах письменників можна зустріти імена лікарів: Арторія, Августа, Корна, Цельза, Валерія Павліна, Помпея Сабіна та ін.

ПРИВІЛЕЇ ЛІКАРІВ

У зв'язку з поширенням популярності медицини у Стародавньому Римі, мало хто з імператорів не прибавляв і не розширював привілеї лікарів, до яких, зокрема можна віднести:

Отримання
помешкань для
навчання
медицини дітей

Звільнення від
податків

Отримання
особливого
жалування

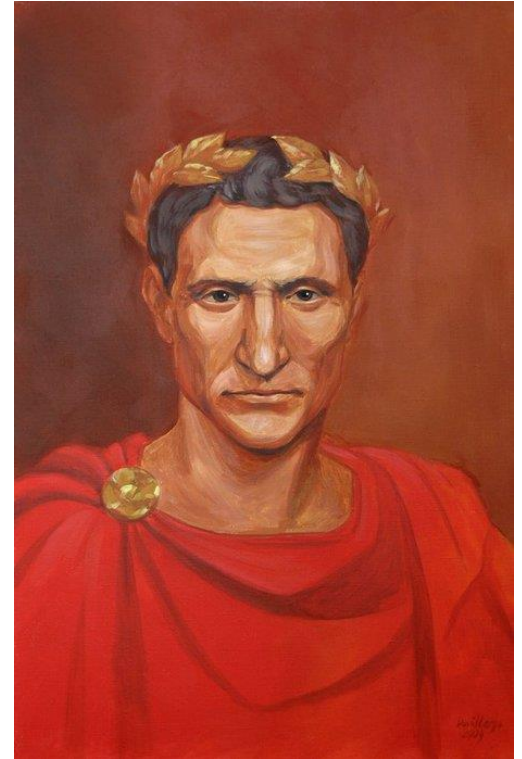
Право жалітися
наміснику
провінції щодо
недостатності
отриманого
гонорару

ЗАРОДКИ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

В Стародавньому Римі не було суспільної медичної освіти аж до диктатури Цезаря. Мається на увазі той час, поки медична професія перебувала в руках рабів, вільновідпущеників та іноземців.

Проте у 46 р. до н.е. Цезар опублікував указ, який надав право громадянства всім вільним людям, які практикували або збиралися практикувати в Римі, який зразу ж змінив положення речей. Даний указ спричинив масовий наплив кваліфікованих лікарів до Риму і зробив навчання та вивчення медицини звичайним явищем і джерелом слави і поваги для багатьох лікарів.

Veni Vidi Vici

НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ПРАКТИКУ. ШКОЛИ

Спершу, навчання медицині було виключно практичним і клінічним. Тобто учитель водив з собою учнів до ліжка хворого і тут же вчив їх розпізнавати та лікувати хвороби. Недостатність і неповнота даного методу скоро дали про себе знати і тоді лікарі почали організовувати збори, засідання, де обговорювали наукові питання, направляли науку на нові і більш плідні шляхи, обмінювалися один з одним знаннями, які пізнавали з книг або подорожей, і, разом з цим, звісно, поширювали такі знання в маси.

Першу школу, в якій виникло навчання медиків в Римі, заснував Асклепід. Скоро таких шкіл стало набагато більше.

ПОЧАТОК СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ЛІКАРІВ

У зв'язку з нездатністю охопити знань всієї медичної науки, римські лікарі почали спеціалізуватися на певних лікарських засобах або ж на певних частинах тіла.

З останніх особливу відомість набули окулісти. При лікуванні очей найбільш популярними були очні мазі. На посуд, в якому вони продавалися, а частіше на них самих, особливим штемпелем видавлювалося ім'я лікаря, ім'я лікарства і способи його застосування.

Замкнутою спеціальністю була також хірургія, про яку існує чимало відомостей. Хірурги діяли разом з лікарями по внутрішніх хворобах, але ніколи не вторгалися в область знань одне одного. Хірургія поділялася на цілий ряд малих спеціальностей, до яких, зокрема, можна віднести хірургію кісток, гриж тощо.

АРХІАТРИ – ХТО ЦЕ ТАКІ?

Найважливіше місце серед римських лікарів займали лікарі офіційні, що перебували у тісній залежності від держави, так звані архіатри

ПРИВІЛЕЇ АРХІАТРІВ

Як лікарі офіційні, вони володіли ще більшими привілеями, ніж всі інші лікарі, зокрема:

Не платили податки

На них не можна було подати до суду

Могли відмовитися від обрання в трибуни, еділи та тріумвіри

Якщо архіатр потрапляв в сенатори, йому не обов'язково було платити спеціального сенаторського податку з майна

Образник архіатра, якщо був вільною людиною, обмежувався тільки громадським штрафом, а якщо був рабом, то крім того що піддавався тілесному покаранню, його господин сплачував значний податок

До всіх цих привілей архіатра варто також додати повну можливість отримувати різноманітні почесні титули.

ARCHIATRI PALATINI

При дворі імператора служили archiatri palatini. Першим імператорським архіатрхом в Римі вважається Ксенофон - особистий лікар імператора Клавдія, якого Клавдій представляв як уродженця о. Кос і нащадка легендарного Ескулапа.

ARCHIATRI PROVINCIALES TA ARCHIATRI POPULARES

Лікарі на державній службі в провінціях називалися *archiatri provinciales*, в містах — *archiatri populares*. Цих лікарів вибирала міська рада, що складалася з не-лікарів, потенційних пацієнтів.

Такі архіатри перебували під контролем міської влади і центрального уряду, які суворо стежили за їх виборами і призначенням.

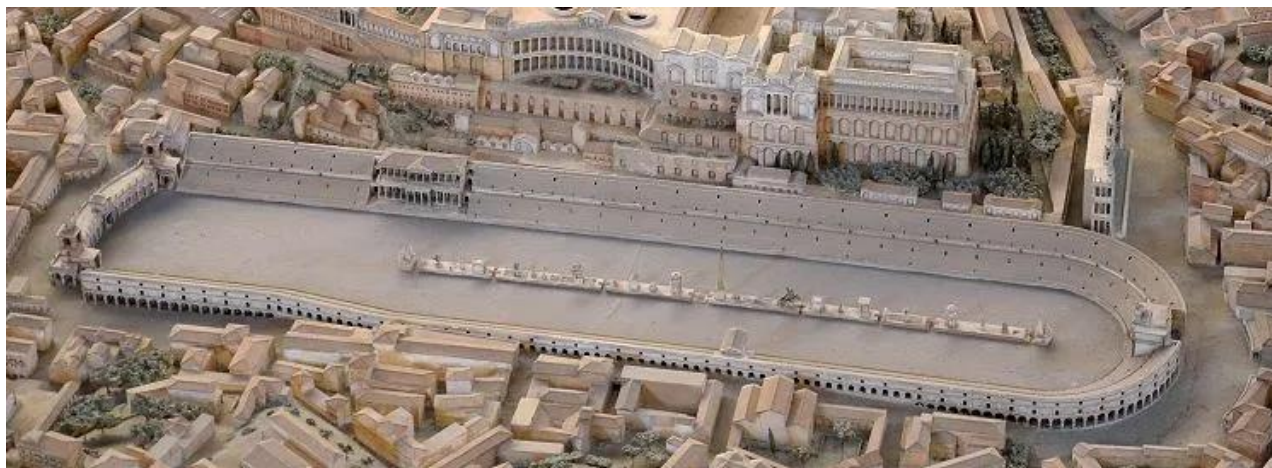
ПРОЦЕДУРА ВИБОРІВ ARCHIATRI PROVINCIALES TA ARCHIATRI POPULARES

Процедура виборів нагадувала суворий іспит; після нього лікар отримував звання «*Medicus a Republica probatus*» («Лікар, затверджений державою»). Існувала серія постанов, що визначають критерії, на основі яких міські ради здійснювали свій вибір. Серед них були «висока моральність і навик в своєму мистецтві». Також члени ради застерігає від того, щоб робити вибір «зі страху або переваги».

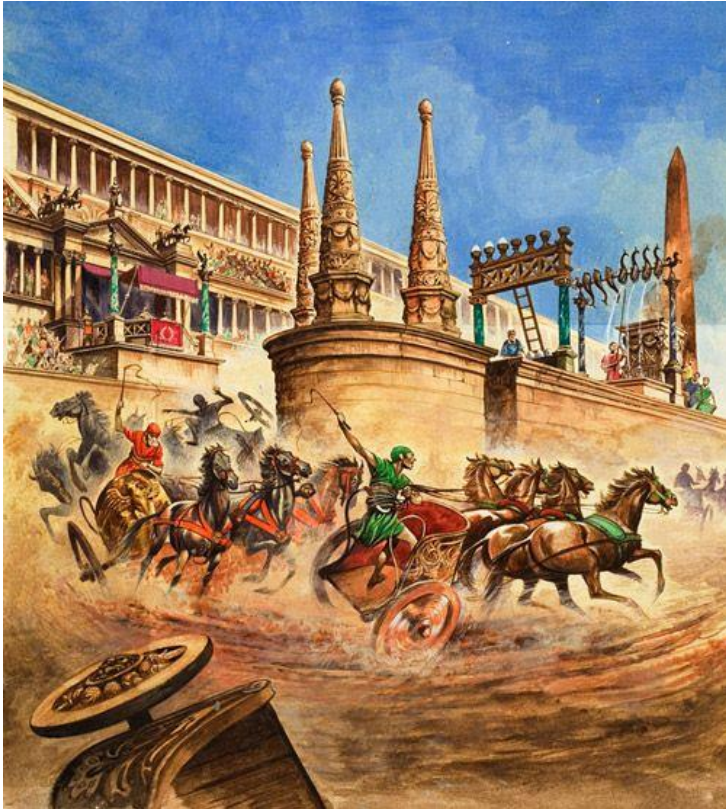

ПРИВАТНІ ЛІКАРІ. ЛІКАРІ ПРИ ЦИРКУ

У глибокій і вузькій долині між Авентином і Палатином з часів незапам'ятних справлялося в честь бога Конса, оборонця хліба, веселе сільське свято, істотною частиною якого були біги коней і мулів, що знаходилися під особливим покровительством Конса, бо це були тварини, які звозили урожай. Місце, де відбувалися кінські перегони, римляни називали «цирком», маючи на увазі форму цього місця (circus позначає будь-яку фігуру без кутів, будь то коло або еліпс).

ПРИВАТНІ ЛІКАРІ. ЛІКАРІ ПРИ ЦИРКУ

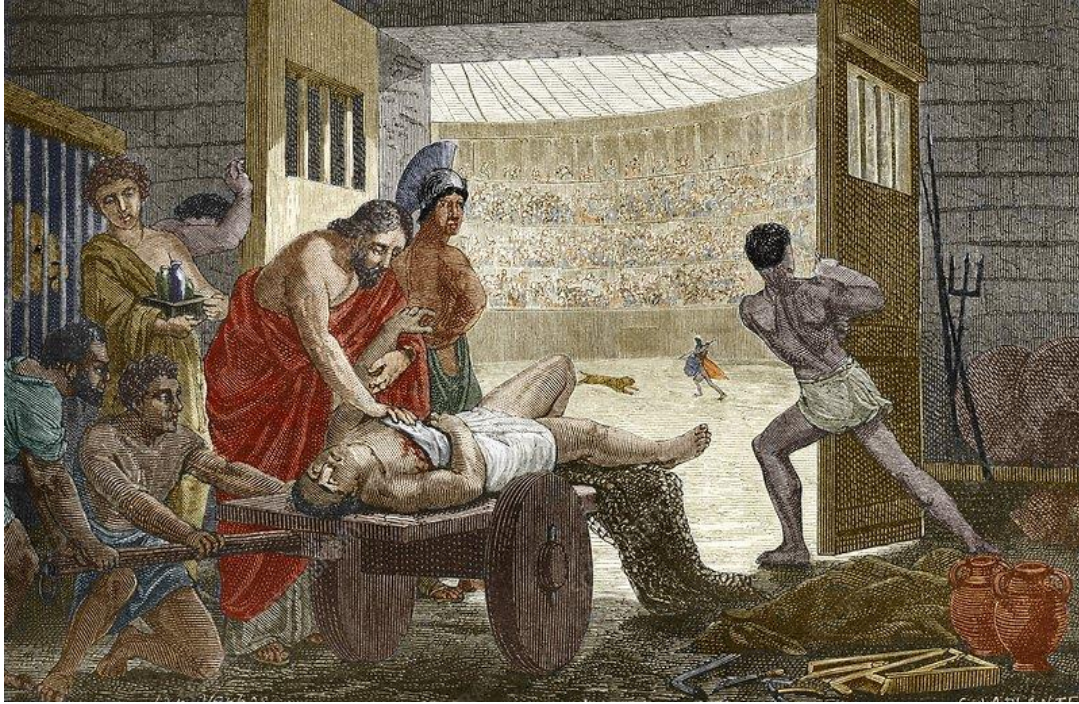
Ті, хто бажали взяти участь у перегонах, повинні були зв'язатися з начальником *factio* і доставити на арену цирку весь потрібний для гри персонал, який складався не тільки з осіб, які мали безпосереднє відношення до перегонів (кучерів, конюхів тощо), але й різного роду ремісників. При різноманітності персоналу, зрозумілим є те, що не можна було обійтись і без особливого лікаря, на обов'язки якого покладалося підтримання гігієни серед персоналу та лікування хворих. Присутність лікаря була до того ж необхідна при тренуваннях та проведенні перегонів, які, вочевидь, спричиняли печальні прецеденти.

ПРИВАТНІ ЛІКАРІ. ЛІКАРІ ГЛАДІАТОРІВ

Бої гладіаторів дуже подобалися народу і в останні часи республіки та при імперії виникла маса гладіаторських груп для задоволення інтересів публіки. Гладіатори набиралися зі злочинців, воєннополонених, рабів, а також добровольців.

ПРИВАТНІ ЛІКАРІ. ЛІКАРІ ГЛАДІАТОРІВ

Очевидно, гладіаторська справа була причиною багатьох травм та хвороб, а тому виникла необхідність і у лікарі гладіаторів. Потрібен він був також і для того, щоб керувати тією гігієною та дієтою, яка була потрібна для укріплення та розвитку мускулів гладіаторів. Найбільш же потребували лікаря самі гладіаторські бої, під час яких могли мати місце дуже трагічні випадки, коли було необхідно надавати негайну допомогу гладіаторам або ж, навіть, комусь із публіки.

ПРИВАТНІ ЛІКАРІ. ЛІКАРІ ІМПЕРАТОРСЬКИХ ПРИДВОРНИХ І РАБІВ

Після встановлення імперії дворцевий штат глави держави прийняв значні розміри і його потрібно було правильно організувати. Він складався з великої кількості рабів і відпущеників, які повинні були задовольняти всі примхи імператора і його сім'ї.

Тут було багато дворцевих

Сам імператор зі своєю сім'єю мав особливих лікарів, про яких зазначалося вище (archiatri palatini).

А щодо тих лікарів, обов'язком яких було лікування всієї маси придворних, то можна сказати що їх було дуже багато. Для лікування слуг імператора існували цілі лікарні при дворцях, великий штат лікарів, яких можна було поділити як по ієрархії, так і по спеціалізації, а також фельдшери, які знаходилися під керівництвом таких лікарів.

ПРИВАТНІ ЛІКАРІ. ЛІКАРІ РАБІВ ПРИВАТНИХ ОСІБ

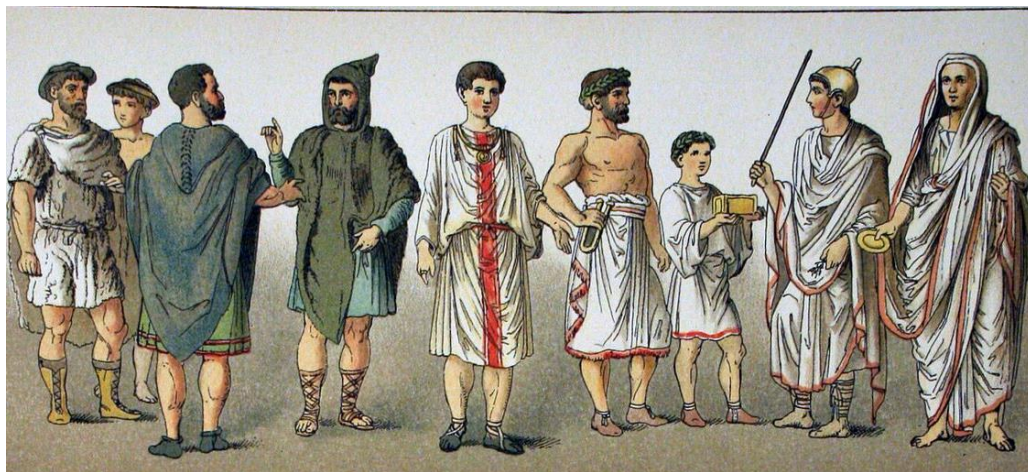
Організація медичної допомоги, яка існувала в тому чи іншому вигляді в імператорському домі, вочевидь, мала місце в більшій чи меншій формі і при всіх великих приватних домах римської імперії для лікування рабів приватних осіб.

Піклування про здоров'я рабів мало одну єдину причину, яка ніяк не була пов'язана із гуманізмом, а саме – матеріальну вигоду. Дійсно, раб був великою цінністю і призначався для постійної роботи, а тому прямим інтересом господаря було бачити його здоровим.

ПРИВАТНІ ЛІКАРІ. ЛІКАРІ РОБОЧИХ КОЛЕГІЙ

У Стародавньому Римі існували легальні асоціації робочих і ремісників. Головним призначенням таких асоціацій була допомога своїм членам в різних потребах, перед судом, допомога в належному похованні тощо.

Для забезпечення нужд та потреб членів робочих колегій у них були присутні і лікарі, які допомагали вищезазначеним робочим і ремісникам при виникненні потреб у цьому.

ВОЄННІ ЛІКАРІ

Багато лікарів потребувала також Римська армія, яка проводила широкомасштабні завойовницькі походи.

Починаючи з першого диктатора Люція Корнелія Сулли (138-78 рр. до н. е.), правління римських імператорів носило ярко виражений воєнний характер і спиралося на армію. Загальне число воїнів в часи Августа досягало 250-300 тис. людей. Воєнні лікарі були у всіх підрозділах (легіонах, когортах, аларіях (римському кінному війську) і у всіх родах військ. Так, наприклад:

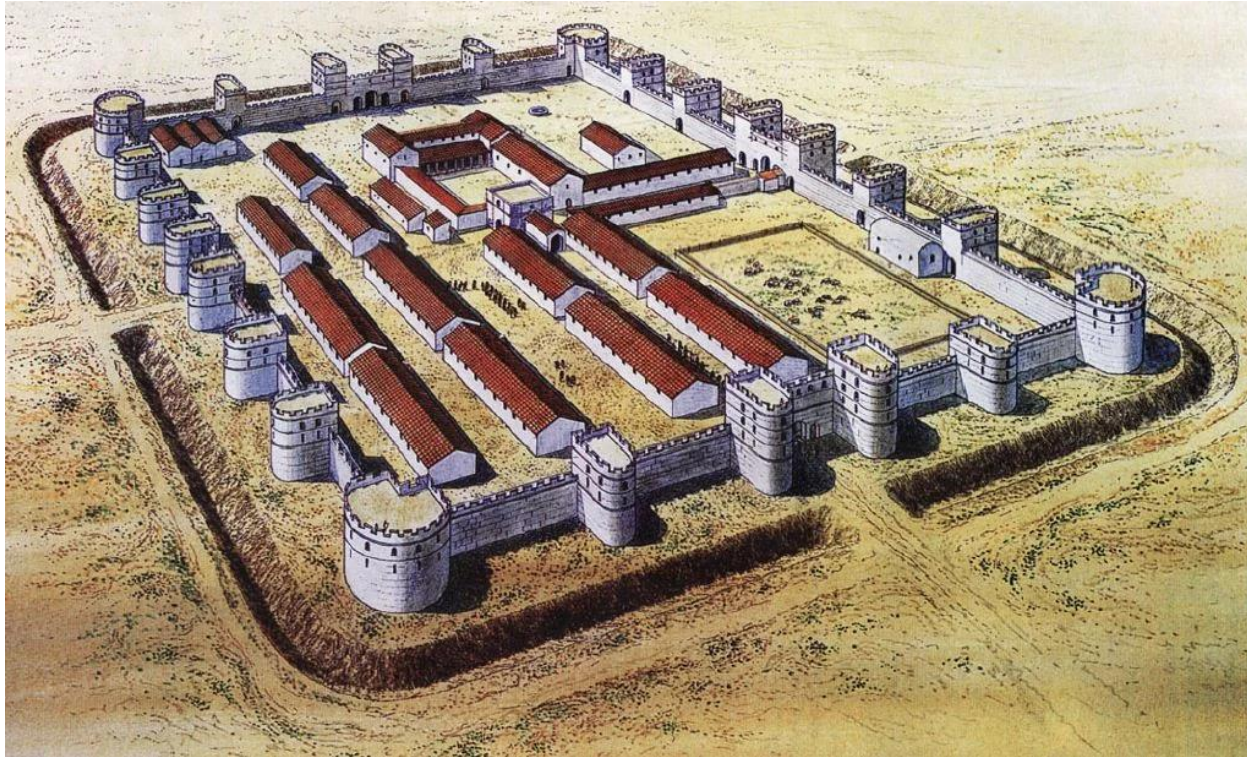

В кожній когорті
було чотири лікарі-
хірурги

У флоті на кожному
воєнному кораблі
було по одному
лікарю

ВОЄННІ ЛІКАРІ

Приблизно з 2 ст.
до н. е. римляни
розпочали
споруджувати
воєнні шпиталі для
ранених і хворих –
валетудінарії, в
штаті яких, звісно,
були лікарі

ВИСНОВОК

Як підсумок проведеного дискурсу в історію розвитку медицини Стародавнього Риму та діахронічного погляду на його медиків, можна зазначити, що, незважаючи на досить таки пізній старт розвитку медичного мистецтва у Вічному місті, лікарська справа у цьому регіоні пройшла власний неповторний шлях та, безсумнівно, мала значний вплив на розвиток та удосконалення медицини по всьому світу. Як і в інших регіонах Стародавнього світу, медицина у Стародавньому Римі з роками здобувала все більше і більше поваги серед суспільства та самовдосконалювалася за рахунок розширення наукових можливостей людства та поширення знань серед мас.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1) Драгман О. О. Статус врача в римском античном обществе [Електронний ресурс] / Ольга Олександрівна Драгман. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/status-vracha-v-rimskom-antichnom-obschestve/viewer>;
- 2) Стрельцов О. О. Врачи древних римлян [Електронний ресурс] / Олексій Олександрович Стрельцов // 2-е. – 1888. – Режим доступу до ресурсу: <http://trounin.ru/streltsov/>;
- 3) Сорокіна Т. С. История медицины в 2 томах [Електронний ресурс] / Тетяна Сергіївна Сорокіна // 4-е. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.twirpx.com/file/1197667/>;
- 4) Scarborough J. Roman Medicine (Aspects of Greek & Roman Life) [Електронний ресурс] / John Scarborough. – 1969. – Режим доступу до ресурсу: https://www.goodreads.com/book/show/669376.Roman_Medicine.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

